

Moderní falza a dobové padělky Římských mincí

Pavel Továryš, 2017

Snaha padělat mince se objevuje záhy po té, co člověk vytvořil snad vůbec první minci. Padělatelé se snažili vyrobit nebo upravit mince tak, aby zvýšili svůj zisk při jejich využití v obchodním styku, což obvykle znamenalo snížit množství drahého kovu v minci ať již snížením její váhy, či ražbou nové mince, kde část drahého kovu nahradili kovem běžným a tudíž levnějším. Dnes je situace jiná. Padělatelé se snaží napodobit originální mince a následně je nabídnout k prodeji jako pravé.

Z hlediska doby rozdělujeme falza mincí na padělky dobové a moderní. Dobové falzum je takový padělek, který byl vytvořen v době, kdy originální mince fungovaly jako standardní platidlo a tudíž se padělky mohly účastnit přímo směnného obchodu. Neboli mince mohla být aktivně používána jako platidlo. Moderní padělatelé se oproti tomu snaží vytvořit minci, která se co nejvěrněji podobá originálu, vzdávat svou minci za ni a následně ji prodat a vydělat na sběratelské hodnotě mince. Zisk tedy plyne ze záměny levné kopie za originální a často vzácnou a cennou minci. Protože cena celé řady antických mincí v průběhu posledních desetiletí neustále roste, je padělání mincí den ze dne atraktivnější. Zajímavé je, že mimo falz vzácných mincí se objevují kopie i mincí vysloveně běžných, jejichž cena se pohybuje v řádech jednotek eur.

Dobové falzum císaře Postuma

I. Dobová falza

Ve starověku se padělaly mince obvykle snížením množství cenného kovu. Nejčastěji to znamenalo snížit obsah zlata nebo stříbra v minci. V prvopočátcích bylo množství drahého kovu v mincích na hranici možné technologie, což znamenalo okolo 95 % drahého kovu v materiálu. Postupem času panovníci množství kovu uměle upravovali a zmenšovali. Docházelo defacto k oficiálnímu šizení materiálové kvality mincí. Padělkem se rozumí ty mince, které obsahují drahého kovu ještě méně, než je běžný obsah v podobné minci v dané době.

Snížení drahého kovu v materiálu

Padělatelé mohli omezit množství drahého kovu v materiálu tak, že přidali více kovu běžnějšího - například bronzu do stříbra či stříbra ke zlatu. Pokud rozdíl není velký, může být těžké rozeznat standardní ražbou a ražbou takto ochuzenou. Otázka je, na kolik jsou tyto ražby, pokud jsou raženy oficiálními razidly, opravdu dobové padělky. Je zcela možné, že ochuzení některých ražeb nařídil sám panovník, správce či nějaký úředník schopný kontrolovat výrobní proces.

Suberát antoninianu císaře Philipa I. Araba. Pod poškozeným postříbřením prosvítá měděné jádro.

Suberát

Pokud je mince z běžného kovu (tzv. jádro) a drahý kov je jen v tenké vrstvě na jejím povrchu, říkáme, že se jedná o suberát. Pokud není povrch poškozený, je velmi těžké rozpoznat podobnou minci od pravé v případě, že se jedná o oficiální dobovou razidla. Snad jen měřením hustoty materiálu v laboratorních podmínkách. Většinou jsou však tyto mince poškozeny. V případě jakéhokoliv narušení povrchu jádro koroduje a vzácný kov odpadá.

Povrch suberátu tvoří vrstva drahého či vizuálně podobného kovu. Na minci je nanášen buď chemicky (postříbření, pozlacení), plátováním (např. pozlacení zlatou fólií), či přidáním vrstvy drahého kovu na střížek před ražbou. Plátování a úprava před ražbou se vyznačují tlustší vrstvou drahého kovu.

Detail zničeného postříbření suberátu. Zoxidované jádro se objevuje vždy pod postříbřením a je tudíž zapadlé. Někdy je mylně za suberát považována mince s oxidy kovů či přímo vyextrahovanou mědi na povrchu mince. Oxidy jsou u stříbrné mince vždy na povrchu.

Nesmíme si plést oficiálně postříbřené mince se suberáty. Postříbření je běžné od poloviny třetího století, kdy se mincovnictví dostalo do takové krize, že obsah drahého kovu v mincích klesl na méně jak 5 % a většina drahého kovu byla obsažena právě v postříbření.

Kromě drahých kovů se používaly i kovy s podobnými vizuálními vlastnostmi. Například místo stříbra se používal cín (ať už čistý cín či směsi cínu a stříbra) a pod.

Zajímavé je, že spousta suberátů byla ražena oficiálními razidly. Je možné, že tyto mince byly raženy také polooficiálně na příkaz panovníka či úředníka například pro styk s barbarskými kmeny.

Jako suberát jsou občas mylně označeny mince, které jsou z hlediska obsahu vzácného kovu v pořádku, ale kvůli jeho nerovnoměrné homogenitě se v minci vyskytnou místa s větším obsahem běžného kovu. Tyto místa, pokud jsou blízko povrchu, mohou zoxidovat, i když zbytek jinak kvalitního materiálu je v pořádku a evokují dojem suberátu. Například pokud zoxiduje takové ložisko mědi těsně pod stříbrným povrchem, ložisko nabobtná a tlak roztrhne vrstvu stříbra nad ním. Pozorovatel pak vidí jakoby roztrhlou či dokonce odloupenou vrstvu drahého kovu na povrchu mince a pod ní zoxidovanou měď. Na první pohled tato mince vypadá jako suberát. Pokud by se ale v tomto případě oxidace vyčistila, pod ní bude opět drahý kov.

Tzv. Limes falzum denáru císařovny Plautilly s krásnou černou patinou.

Podskupinou suberátů jsou tzv. Limes falza či Limes denáry. Jsou to mince raženy oficiálními razídky, ale narozdíl od oficiálních ražeb či suberátů jsou tyto mince celé z běžného kovu. Tyto mince dostaly pojmenování podle severní hranice říše. Objevují se často za touto hranicí, kdežto jen zřídka uvnitř římské říše. Je proto velmi pravděpodobné, že tyto mince byly raženy oficiálně pro obchod s barbarskými kmeny.

Redukované mince

Redukované, resp. ořezané mince, jsou ty mince, kterým byla uměle snížena jejich hmotnost. Nejsou to tedy padělky v pravém slova smyslu. Jsou to oficiální ražby, ze kterých někdo odstříhl či upiloval část drahého materiálu. Tyto redukované mince se poznají zvážením. Větší zásah je ale dobře rozpoznatelný i vizuálně - mince je menší, střížek hranatější jak obvykle (v případě ostříhání) atd. Ne vždy ale nízká váha mince znamená znehodnocení mince redukcí. Kromě samotného kolísání váhy střížku při výrobě, které může dosahovat i desítky procent, se váha mincí snižuje i opotřebením mince například ošoupáním. Tyto změny by neměly být větší než pár procent a měly by být jasně viditelné na kvalitě mince (setřelými detaily). Platí to u mincí z drahých kovů z konce říše, kdy byly jejich váhy relativně přesné.

Barbarizovaný antoninian císaře Tetrica. Design i legendy jsou velmi zjednodušené.

Barbarské ražby

Zajímavou skupinou dobových mincí jsou barbarské ražby. Jsou to mince ražené okolními kmeny za hranicemi Říma (barbarů z pohledu Římanů) napodobující mince římské. Tyto mince jsou obvykle více či méně designově zjednodušené, obrazy písma stylizované dle toho, jak moc daný barbarský umělec uměl římské ražby napodobit. Často mají také zkomolené opisy, protože znalost latiny byla mimo území Říma omezená. Je otázkou, jak moc se tyto ražby používaly pro platební styk. Například Keltové razili mince inspirující se řeckými a později i římskými republikánskými mincemi poměrně často, respektive i spousta jasně keltských ražeb má designové znaky, které kopírují mince pocházející od civilizací Středozemního moře. Například poddunajští Keltové, u nás Bójové atd., jejichž mince vychází z mincí Alexandra III. Velikého a jeho otce Philipa II. Keltové s těmito mincemi běžně obchodovali. Proto se dá předpokládat, že i pozdější barbarské ražby sloužily pro platební styk ať už lokální či pro obchod s dalšími kmeny.

Zajímavé jsou barbarské ražby z Galského císařství, což jsou země na severovýchodě Evropy (dnešní Francie, Nizozemí, Anglie). Například barbarských ražeb za vlády císaře Tetrica (vládl 271-274 v Galii a Británii) je takové množství a jsou v různých stupních stylizace, že s největší pravděpodobností mohla být většina těchto ražeb oficiálními ražbami císařství, ale kvůli ohromnému množství vydávaných mincí se nedostávalo kvalitních řemeslníků na jejich výrobu a se vděkem se zaměstnávali rytci, kteří nejen že neměli ideální výtvarné nadání a zkušenosti, ale také neznali latinu a opisy na mincích komolili.

Výskyt v České Republice

Padělky a falza římských mincí se nachází v České Republice relativně často a to včetně "Limes falz". I z toho lze odvodit fakt, že využití těchto mincí s barbarou, v našem případě Germány, bylo poměrně rozšířené. Z mé zkušenosti většina falz nalezených u nás jsou suberáty, následují je Limes falza.

Čištění dobových falz

Z pohledu detektoráře upozorním na jedno úskalí spojené s čištěním falz římských mincí. Stříbrné antické mince se dají čistit poměrně jednoduše. To ale přestává platit u padělků jako jsou limes falza (a tedy měděné či bronzové mince) nebo dokonce u suberátů s dochovaným postříbřením, pocínováním a pod. Prakticky jakákoliv chemikálie (a zvláště kyselina) znamená destrukci povrchu a částečné či úplné zničení postříbření. Proto doporučuji čistit tyto mince výhradně jen mechanicky (odmáčením v destilované vodě a následné čištění párátky či speciálními pomůckami a to ideálně pod mikroskopem). Stává se totiž poměrně často, že špatnému stavu těchto nalezených mincí dá poslední ránu nezkušený hledač kyselou či jinou agresivní lázní.

II. Novodobé padělky a kopie antických mincí

Novodobým padělkem je to falzum, které je vytvořeno dlouho po oficiální platnosti mince, tedy v době, kdy mince již nebyla aktivně využívána a padělá se výhradně pro sběratelské účely. Zde už často není třeba šdit materiál a hmotnost mince, protože sběratelské hodnota je obvykle mnohem větší, než nominální cena mince. Ale i přesto se můžeme setkat s padělký z jiného materiálu (například falza a kopie v turistických lokacích pro neznalé návštěvníky) a jiné hmotnosti.

Lité falzum Gordiana III. pravděpodobně okopírované z denáru. Na aversu jsou zbytky průtokových kanálků (čárky u písmen S vedoucí mimo minci), ale jde vidět, že tyto kanálky jsou nevýrazné, nemají čistotu a dynamiku detailů, kolem nich jsou další zbytky po kanálcích u jiných písmen - byly okopírované a při lití takměř zanikly.

Kopie

Kopie není falzifikát v pravém slova smyslu. Je to napodobenina, která ale narozdíl od padělků neskryvá fakt, že není originální ražbou. Často jsou tyto kopie označeny značkou: slovy COPY, KOPIE; písmenem C, písmeny WRL (Westair Reproduction Limited - firma zabývající se kopiemi pro historický dárkový prodej) či jinou značkou autora. Někdy mohou být vynikajících kvalit, kterými se vyznačují tzv. muzejní kopie. Původně se muzejními kopiemi označovaly kopie vyrobené muzejními specialisty, které byly vytvořeny z důvodu vystavení. Dnes v přeneseném smyslu se pojmenování používá pro velmi kvalitní kopie. Kopie mincí se vyráběly z důvodu náhrady originálu (například při nebezpečí poničení originálu), prodeje jako suvenýru nebo sběratelského předmětu atd. Nejběžněji se s nimi setkáváme ve stáncích a obchodech zaměřenými na turistický ruch.

Kopie samy o sobě nejsou problém. Ten nastává, až když se je prodejce-podvodník snaží vydávat za originální mince. Pomáhá si přitom fintami jako jsou umělé poškození mince (pro větší důvěrnost mince něco snížení šance identifikovat známou kopii), odbroušení poznávací značky, umělým zašpiněním aj.

Paduán

Tzv. "Paduány" jsou kopie významných římských mincí vytvořené v 16. století renesančním umělcem jménem Giovanni da Cavino ve městě Padua, podle kterého jsou pojmenovány. Giovanni je označován za prvního moderního padělatele. Je známo přes 110 jeho mincí a kopie jeho mincí se vyráběly i dlouho po jeho smrti. Mezi sběrateli se Paduány cení. Bohužel dnes jsou za Paduány označovány nejen Giovanniho mince, ale i všechny renesančních kopie, kopie Giovanniho mincí z pozdější doby a dokonce tak někteří prodejci označují všechny starší padělky.

Moderní falza

Zatímco ještě relativně nedávno byl potřeba k dobrému padělku zručný rytec, jakožto alternativa k ne moc kvalitnímu odlívání mincí, nástupy nové a levné technologie v posledních letech posunuli i technologii a kvalitativní postupy v padělání mincí. Speciální hmoty výborně kopírují povrch při pokusu o odlévání, laserová technologie s mikrobruskami dokáže přesně okopírovat a vytvořit nové razidla atd. Ale i přes pokrok je stále těžké udělat dokonalou kopii antické mince.

Falzum antoninianu Proba. Toto falzum je raženo strojově - všimněte si nepřírodně plochých míst na minci. Za povšimnutí stojí i na Proba nestandardní styl designu jak busty, písma, tak i postavy na reversu. Mince navíc vypadá stříbrná, i když Probus měl mince jen postříbřené..

Jak rozpoznat falzum

Při identifikaci falz věnujeme pozornost střížku, designu mince, stylu výtvarné práce, ražbě a hledáme chyby a rozdíly v technologii, popřípadě můžeme zkoumat samotný materiál, pokud máme přístup k laboratornímu vybavení.

Střížek

Ke tvorbě střížku by měla být použita shodná technologie jako na podobných mincích v té době,

měl by být ze stejného materiálu a měl by tudíž vizuálně odpovídat podobným střížkům. Hlavní je potřeba zkontrolovat okraje a celkový dojem ze střížku. Materiál by měl být podobně rozvrstvený, praskliny podobného druhu. Hmotnost a velikost by také neměly razantně vybočovat, ale nemůžeme se na ně spoléhat, neboť v různých dobách mohla být variabilita váhy střížku poměrně vysoká a u některých mincí a panovníků nalezneme rozdíly v desítkách procent, někdy i přesahující dvojnásobek průměru. Některé mince dodržovaly svou hmotnost naopak velmi pečlivě (například solidy ke konci císařského Říma a v Byzanci). Ale i zde musíme počítat se snížením hmotnosti oběhem, redukcí mince a podobně.

Ražba vs. odlívání mincí

Podle výroby mince můžeme rozdělit padělky na ražené a odlívané. Ražené mince vznikají tak, že se dá neoražený střížek mezi dvě razidla a tlakem (úderem kladivem či stroje) se přenesou obrazy z razidel na minci. Obraz na razidle musí být vytvořen negativně vzhledem k finálnímu obrazu na minci. Je poměrně složité a časově (a tedy i finančně) náročné vyrobit dokonalé razidlo.

Pokud ho máme, následná produkce falz je rychlá. Kvůli složitosti výroby razidla se padělají hlavně vzácné a drahé ražby. U běžných ražeb má padělatel tendenci vyrazit a prodat větší množství mincí, aby se mu náklady vrátily. Objevení se vícera mincí ražených stejnými razidly si poměrně rychle všimnou odborníci a tyto ražby končí v databázích padělků. Druhá nevýhoda ražených mincí je složitost napodobení přesného výtvarného stylu. Tomu dnes pomáhá například schopnost výroby razidel pomocí laserové technologie a mikrobrusky, kdy je obraz mince kopírován s velkou přesností na nové razidlo.

Detail litého povrchu denáru císaře Macrina. Jde vidět nerovnoměrný povrch s bublinkama po vzduchum a rozptýlené detaily na portrétu.

Odlívané mince jsou vytvořeny vylitím materiálu do formy, která vznikla obtisknutím originální mince či její existující kopíí. Po ochlazení materiálu se forma otevře a mince je připravená k dokončovacím úpravám, které se snaží minimalizovat stopy po odlívání. Odlívání mince je

zdlouhavý proces v porovnání s ražbou, ale nemusí se složitě vyrábět razidlo, proto se tento postup výroby vyplatí i pro falza levnějších mincí. Nevýhodou odlívání je bezesporu množství stop, které lití (jakožto úplně jiná technologie než ražba) zanechává. Nejběžnější ze stop po lití jsou

1. Tzv. "šev" po obvodu mince, který vzniká kvůli nedokonalému těsnění mezi vrchní a dolní částí formy. Tento šev se často zahlazuje pilováním, broušením a leštěním
2. Nálitek - je to místo, kterým se do formy lil roztavený materiál. Toto místo má nejčastěji charakter většího kazu na hraně mince. Skrývá se podobně jak šev.
3. Znaký odlívání na povrchu mince. Například mince není dokonale hladká, jsou v ní malé důlky, které vznikají kvůli uvězněným malým bublinkám vzduchu nebo povrch mince je nerovný kvůli nedokonalé formě atd. Vzduchové bubliny jsou často na nejvyšších místech (záleží na tom, jak byla forma při lití otočena). Znaků se dá částečně zbavit například vyleštěním mince. Tyto znaky se mohou splést s oxidovaným a špatně vyčištěným povrchem.
4. Zničení detailů - vystouplé (konkávni) detaily kvůli nedokonalé formě a chování roztaveného materiálu mizí a mají tendenci se "rozplývat". Na rozdíl od ztráty detailů opotřebením mince, kdy se opotřebují nejvíce vystouplé části povrchu, se u odlívání ničí detaily stejnoměrně po celé ploše.
5. Malé zapadlé (konvexní) detaily naopak mizí, protože jsou vyplněny litou hmotou. Nejčastěji jsou to praskliny na obvodu mince, které vznikly roztrhnutím střížku při ražbě.

Padělek sesterce Julie Pauly. Na povrchu jsou vidět stopy po odlívání, navíc styl neodpovídá jejím mincím.

Design a výtvarný styl

Staří umělci, kteří ryli razidla k ražbě mincí, měli unikátní styl. Je velmi těžké ho dokonale napodobit a dokáže to jen hrstka dnešních umělců. Většina moderních razidel je velmi vzdálena stylu a kvalitě antických řemeslníků, proto se dá i většina moderních ražeb rozpoznat zkušeným numismatikem na první pohled. Někdy je okamžitě jasné, co je špatně, ale jindy jen jakýsi šestý smysl jemně zazvoní na poplašný zvon. Pak je potřeba zanalyzovat mimo jiné výtvarný styl mince. V dnešní Internetové době není problém získat fotky podobných mincí a porovnat zobrazení námětu, tvar použitých rydel, tvar písma, ale třeba i přirozenost postav a tváře na minci atd.

Ostatní chyby a rozdíly

Ražba strojem

K ražbě moderních padělků se většinou používá strojů jako jsou hydraulické či ruční lisy. Takto ražené mince jsou zvláště ploché, střížek je rovnoměrně tlustý, mince jsou často dokonale centrované a na povrchu mince (zvláště u ražeb zlatých či stříbrných) chybí průtokové kanálky - vytečení materiálu v protisměru ražby. Na minci se zobrazují jako jakési paprsky a čím více je razidlo opotřebené, tím jsou tlustší. Ne vždy jsou tyto kanálky na originálních mincích vidět a na opotřebených mincích mohou úplně zaniknout a někteří padělatelé se je snaží napodobit, ale pokud se sběratel setká s jejich úplnou absencí či nepřirozenými tvary, měl by zpozornit. U ručních pumповacích lisů se také objevují stopy po tlakových skocích (pravidelné obrysy na okraji mince, u originálu razidlo sklouzne, stop je málo jak úderů kladivem a jsou plynulé).

Antoninian Philipa I. Araba. Nepřirozená monotónnost ploch ukazuje na strojově ražený padělek. Také portrét je poněkud zvláštní, ale v tomto případě je to nejspíše jen dojmem vyplývající z nestandardní ražby. Revers je stylově v pořádku. Razidla vznikla pravděpodobně odlitím, čemuž by nasvědčoval například porch paprsků koruny.

Odlívaná razidla

Často se objeví mince, které mají zvláštní rozpítný povrch jako by byly odlívané, ale střížek nese znaky ražby. V tomto případě mohly být použity odlívaná razidla, která následně byla využita klasickým způsobem na ražbu padělku.

Vyfrézovaná razidla

Tyto razidla byla vytvořena mikro frézou, která kopírovala povrch mince. Frézka se neposouvá vždy ve všech směrech plynule a zanechává pravidelné stopy vznikající krokovým posunem. Tyto stopy jsou obvykle v jednom směru.

Neexistující mince

Někdy se padělatelé snaží napodobit jen styl mince v dané době, ale design mince vytvoří zbrusu nový, nebo zkombinují dvě různé ražby a to vše proto, aby vytvořili nový a atraktivní typ mince. Někdy se těmto ražbám říká fantasy ražby.

Argenteus císaře Licinia. Neexistuje kombinace Licinia s tímto reversem. Jinak je padělek velmi zdařilý.

Zvuk mincí

Pokud tenkou raženou mincí hodíte na stůl tak, aby se roztočila, bude vydávat zvuk. Ražené mince mají tendenci cinkat, odlívané hučet. Nedá se tímto vždy řídit (obvykle necinkají tlustší nebo prohnuté mince a mince s poškozeným jádrem či mince nalomené), ale může to být užitečná pomůcka ke zjišťování pravosti.

Dorývání mincí (tooling)

Dorývané mince sice nejsou čistě moderní falza, ale samy o sobě spadají do kategorie padělků, neboť jsou na nich padělané detaily. Bohužel v poslední době i velké aukční domy nabízejí dorývané mince ve svých aukcích poměrně pravidelně. V tom lepším případě se o dorývání zmíní v textu, ale je nutné popisky číst pozorně, občas používají k označení dorývání ne zrovna jasné výrazy jako jsou "upravení", "vylepšení" atd.

Tooling (doryvání) sestřice Faustiny mladší před a po doryvání.

Závěr

V dnešní době je velmi důležité dávat pozor na originalitu mincí. Padělatelé se neustále zlepšují, nové technologie jim v tom pomáhají. Všiml jsem si například padělků nebo podezřelých mincí ve většině českých aukcí (myšleno u každého dražitele alespoň v jedné aukci, ale zaznamenal jsem i několik takových mincí v jediné aukci) a množství stáhnutých položek ve světových aukcích dokládá, že na tom ve světě nebudou lépe. Proto doporučuji začínajícím sběratelům konzultovat své výběry se zkušenými sběrateli. Velmi dobré je si prověřovat podezřelé mince na webech shromáždující záznamy o padělcích jako například <http://www.forgerynetwork.com/> či <http://www.forumancientcoins.com/fakes/search.php>

V první části článku (dobová falza) jsou použity fotky ze soukromé sbírky. Ve druhé části (moderní falza) jsou to převážně fotky mincí nabízeny jako padělky na portálu eBay.

Poznámka autora: Ač jsem přesvědčen, že mince, které jsem označil jako falza, jsou opravdu padělky, neměl jsem je fyzicky v ruce a tudíž musím připustit možnost, že se mýlím. Rád si popovídám o jakýchkoli rozporech, které čtenáři budou mít. Kontakt: mince@300ad.com